

Prawo prasowe w Szwecji

Specyfiką krajów skandynawskich jest bardzo wysoki poziom czytelnictwa. Ponad 80% społeczeństwa w Szwecji, niezależnie od przynależności do grupy społecznej, czyta gazety codziennie. Prawie 100% prasy codziennej porannej (wychodzi także w niedzielę) jest prenumerowanej i dostarczanej do domu lub pracy. Obecnie na szwedzkim rynku prasowym działa ok. 168 wydawców gazet¹. Głównie są to gazety lokalne. Tylko dwa tabloidy i jedna gazeta ekonomiczna mają zasięg ogólnokrajowy.

Najważniejsze tytuły prasowe to: „Dagens Nyheter”, „Svenska Dagbladet”, „Sydsvenska Dagbladet” i „Göteborgs-Posten”, a także tabloidy „Aftonbladet” i „Expressen”, które mimo określenia ich jako gazety popołudniowe ukazują się około godziny 12 w południe. Państwo szwedzkie wspiera pluralizm prasowy i niezależność szczególnie małych, lokalnych wydawnictw za pomocą subwencji i obniżonej stawki podatku VAT². W 1995 r. Szwecja jako pierwsza wprowadziła na rynek bezpłatną gazetę „Metro”, która ma bardzo dużą liczbę czytelników³. Oprócz wysokiego poziomu czytelnictwa Szwecja, podobnie jak pozostałe państwa Europy Północnej, przoduje w rankingach wolności prasy na świecie. W ostatnim raporcie przygotowanym w 2013 r. przez międzynarodową organizację pozarządową Reporterzy bez Granic (Reporters Without Borders – RWB), propagującą i monitorującą prawo do wolności prasy na całym świecie, wszystkie kraje nordyckie znalazły się w pierwszej dziesiątce państw zapewniających najwyższy poziom wolności prasy, a Szwecja na 5 miejscu⁴.

* Ryszarda Stasiak – mgr prawa, notariusz w Płońsku, doktorantka w Instytucie Prawa na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej.

¹ www.aftonbladet.se/nyheter/article/2589156.ab, dostęp 12.06.2013, godz. 15.00.

² M. Głowacki, *Polityka medialna Danii, Norwegii i Szwecji. Analiza porównawcza interwencji państwa w systemy telewizyjne*, Toruń 2011, s. 124–125.

³ P. Szostok, *Środki masowego komunikowania na przykładzie systemów medialnych Szwecji i Norwegii*, [w:] *Mało znane systemy medialne*, red. Z. Oniszczyk, M. Gierula, Sosnowiec 2007, s. 151.

⁴ RWB opracowuje listę większości państw świata według stopnia poszanowania wolności prasy. Lista jest opracowywana w oparciu o odpowiedzi na ankiety wysyłane do wielu ludzi na całym świecie, Raport RWB z 2013 roku dostępny na stronie <http://wikipedia.org/wiki/>, odczyt dnia 7.07.2013 r., godz. 15.30.

Historia wolności prasy w Szwecji sięga XVIII w. Od kiedy wynaleziono sztukę druku zwiększyły się możliwości, aby powielać książki i inne wydawnictwa, a przez to rozpowszechnić wiedzę, myśli, opinie. Te nowe możliwości od początku budziły podejrzania władzy. W tym czasie nie było wolności pisma, ale istniała państwowa, a w niektórych krajach także kościelna cenzura. Jako pierwszy kraj Anglia zniosła cenzurę w 1695 r. W Szwecji po raz pierwszy prawo wolności pisma wprowadzono w ustawie z 1766 r. Ustawa ta była kilkakrotnie zmieniana. Już w 1774 r. wprowadzono pewne ograniczenia w stosunku do przyjętych w 1766 r. W 1809 r. przyjęto nową ustawę, powracając do ochrony zapewnionej ustawą z 1766 r. i nadając jej po raz pierwszy ochronę konstytucyjną (przepisy o wolności druku zostały zawarte w Ustawie o systemie rządów RF § 86). Jednakże w 1812 r. została ona znowu zmieniona, a uchwalone w niej rozwiązania stanowiły krok do tyłu do przyjętych uprzednio rozwiązań. Ustawa wprowadziła bowiem większe możliwości władzy ograniczenia wolności prasy, na przykład prawo do zakazania kontynuowania wydawania pisma⁵. Ustawa z 1812 r. z małymi zmianami obowiązywała do 1949 r., kiedy to przyjęto nową ustawę, która weszła w życie od 1 stycznia 1950 r. i z późniejszimi uchwalanymi zmianami, obowiązuje do dzisiaj⁶.

Ten krótki rys historyczny ustawy o wolności prasy w Szwecji, wskazuje na to, że choć Szwecja była prekursorem we wprowadzeniu wolności prasy, to zapewnienie i utrzymanie tej wolności nie było łatwe. Rządzący niejednokrotnie próbowali wpływać na zawartość pism, lub zakazywać ich wydawania, jeśli treść publikacji była dla nich niekorzystna. W dążeniu do zapewnienia wolności prasy szczególnie zasłynęła gazeta „Aftonbladet”, której pierwszy numer ukazał się 6 grudnia 1830 r., a gazeta jako popołudniówka wychodzi do dzisiaj⁷. Także obecnie „Aftonbladet”, wraz z innymi gazetami szwedzkimi

⁵ H. Strömberg, *Tryckfrihetsrätt och annan yttrandefrihetsrätt*, Lund 1992, s. 10.

⁶ Tekst ustawy i wszystkie kolejne zmiany ustawy dostępne są na stronie internetowej www.riksdagen.se, dostęp: 18.07.2013, godz. 13.40.

⁷ Założycielem i pierwszym redaktorem naczelnym gazety „Aftonbladet” (do 1951 r.) był Lars Johan Hierta, który już w pierwszym numerze gazety zapowiedział, że będzie ona niezależna. Walczył o wolność wypowiedzi, wolny handel, niższe cła importowe, a także o powołanie w wolnych wyborach dwuizbowego parlamentu. Krytykował niejednokrotnie króla i szlachtę, z pomocą której rządził król. Za to, w ciągu pierwszych czterech lat od powstania, „Aftonbladet” był czterokrotnie oskarżany. Wkrótce próbowano, na mocy ustawy z 1812 r., zabronić kontynuowania wydawania pisma. L. Hierta nie był jednak zaskoczony i miał przygotowane kolejne pozwolenie na wydawanie pisma pod innym tytułem, w którym podał innego wydawcę. Zmienił nazwę na „Nowy Aftonbladet”, a następnie na: „Drugi Aftonbladet”, „Trzeci Aftonbladet” itd. Do 1851 r., kiedy sprzedał gazetę, zmieniał jej

bierze udział w kampanii na rzecz zapewnienia i utrzymania wolności prasy, podkreślając mocno znaczenie wolności prasy jako podstawy demokracji oraz zwracając uwagę na uchwalane w ostatnich latach zmiany przepisów, które powodują ograniczenia na przykład prawa do udzielania informacji⁸.

Prawo wolności druku uregulowane jest w Szwecji na poziomie konstytucyjnym, przede wszystkim z tego powodu, że wolność prasy traktuje się jako podstawę wolnego demokratycznego państwa⁹. W większości krajów zasady konstytucyjne umieszczone są w jednym dokumencie. W Szwecji, podobnie jak w Finlandii, na zasady konstytucyjne składa się kilka różnych ustaw, które wszystkie mają rangę konstytucyjną¹⁰. Na szwedzki system konstytucyjny składają się cztery konstytucje (*författning, grundlag*): ustawa o systemie rządów (*Regeringsformen*, dalej: RF z 1974 r.), ustawa o dziedziczeniu (sukcesji) (*Successionsordningen*, dalej: SO z 1810 r.), rozporządzenie o wolności druku (*Tryckfrihetsförordningen*¹¹, dalej: TF lub rozporządzenie o wolności druku, z 1949 r.), ustawa o wolności wypowiedzi (*Yttrandefrihetsgrundlagen*, dalej: YGL, z 1991 r.)¹². Wszelkie zmiany szwedzkich konstytucji następują dość wolno, po pierwsze dlatego, że Szwedzi wystrzegają się pochopności w zmienia-

nazwę 26 razy. W czasie, gdy L. Hierta był wydawcą pisma, „Aftonbladet” była największą i najbardziej wpływową gazetą w Szwecji. Jej nakład pod koniec 1830 r. wynosił ok. 2500 egzemplarzy, a pod koniec 1840 r. 7500 egzemplarzy, www.historiaaftonbladet.se, dostęp: 18.07.2013, godz. 13.50.

⁸ W nawiązaniu do corocznej konferencji Światowej Organizacji Prasy, która odbywała się w Sztokholmie w dnia 1–4 czerwca 2008 r., szwedzkie gazety przeprowadziły w dniu 28 maja 2008 r. kampanię na rzecz wolności wypowiedzi i wolności prasy, podkreślając, że są one fundamentem demokracji, informując o szwedzkich długoletnich tradycjach w tym zakresie i co oznaczają te wolności, podnosząc, że nie są one dane na zawsze, a dzisiaj szczególnie zagrożone. Podkreślano, że propozycje zmian w szwedzkim prawie, w ciągu ostatnich lat oznaczają ograniczenia wolności wypowiedzi, jako przykład podając ograniczenie praw policji do udzielania wyjaśnień prasie. 168 wydawców gazet uczestniczyło w tej kampanii, a czytelnicy 28 maja 2008 r. na pierwszej białej stronie gazet mogli przeczytać: „Ta gazeta nie jest zatwierdzana przez państwo”, www.aftonbladet.se/nyheter/article/2589156.ab, dostęp: 12.06.2013, godz. 15.00.

⁹ H. Strömberg, *Sveriges författning*, Lund 1992, s. 10.

¹⁰ E. Holmberg, N. Stjernquist, *Vår författning*, Sztokholm 2002, s. 14.

¹¹ W tłumaczeniu na język polski, według J. Kubitsky, *Słownik szwedzko-polski*, Warszawa 1998, s. 156 – *förordning*, to zarządzenie lub rozporządzenie, czyli akt nawet niższej rangi niż ustawa, jednakże, w tym przypadku, użyty termin nie ma żadnego wpływu na rangę przepisów. Są one rangi konstytucyjnej, o czym stanowi wprost § 3 rozdziału 1 RF.

¹² Wszystkie na stronie internetowej www.riksdagen.se, dostęp 18.07.2013, godz. 13.40.

niu konstytucji i czekają, aż wykształci i utrwali się praktyka, która następnie zostanie potwierdzona zmianą konstytucji¹³. A po drugie dlatego, że zgodnie z wprowadzonym od 1809 r. trybem zmiany konstytucji, obecnie sformułowanym w rozdziale 8 § 15 ust. 1 RF, ustawa rangi konstytucyjnej może zostać zmieniona tylko wtedy, gdy projekt zmian, w tym samym brzmieniu, zostanie przyjęty w parlamencie (*Riksdag*) w dwóch głosowaniach pomiędzy którymi nastąpią wybory powszechne, czyli przez dwa następujące po sobie składy parlamentu.

Rozdział 2 § 1 ust. 1 RF stanowi, że każdy obywatel ma prawo wolności wypowiedzi, tj. w mowie, piśmie, obrazie, lub w inny sposób podawać informacje, wyrażać myśli, opinie i uczucia. W dalszej części tego przepisu (ust. 2) sformułowano prawo wolności informacji, zgodnie z którym każdy obywatel ma prawo zasięgać informacji, otrzymywać informacje i korzystać z wypowiedzi, informacji innych osób. Prawa te nie są jednak absolutne i nieograniczone. Zgodnie z rozdziałem 2 § 13 RF, mogą one być ograniczone np. z uwagi na bezpieczeństwo państwa, porządek i bezpieczeństwo publiczne, szacunek dla jednostki, świętość życia prywatnego, zapobieganie i ściganie przestępstw. Te ogólne przepisy gwarantujące prawo wolności wypowiedzi odnoszą się do wszelkich form wypowiedzi.

Dla niektórych form wypowiedzi istnieją jednak szczególne przepisy konstytucyjne.

Prawo wolności druku uregulowane w TF, obejmuje, ogólnie mówiąc, wolność wypowiedzi w formie pisemnej, w formie gazet, czasopism, książek, ulotek.

Natomiast prawo wolności wypowiedzi (YGL) nie obejmuje powyższych form wypowiedzi pisemnych, a właściwe jest dla innych form przekazu, jak radio, telewizja i inne środki techniczne: film, wideo, płyty dźwiękowe, CD i DVD.

Poza obszarem oddziaływania TF i YGL są inne formy wypowiedzi, takie jak teatr, wystawy, demonstracje i inne spotkania ogólnodostępne. Dla nich nie uchwalono szczególnych uregulowań konstytucyjnych jak dla prawa wolności wypowiedzi czy prawa wolności druku, a odnoszą się do nich ogólne zasady konstytucyjne odnośnie praw i wolności, zawarte w RF, przytoczone uprzednio.

Rozporządzenie o wolności druku nie chroni praw autorskich, a w rozdziale 1 § 8 odsyła do przepisów ustawy o prawach autorskich do utworów literac-

¹³ I. Grajewska, *Zmiany w szwedzkim prawie konstytucyjnym*, „Państwo i Prawo” 1976, z. 11.

kich i artystycznych¹⁴. Naruszenie praw autorskich w publikacji należy zatem oceniać nie według przepisów rozporządzenia o wolności druku, ale według powołanych przepisów prawa autorskiego i prawa karnego.

Zgodnie z rozporządzeniem o wolności druku (rozdział 1 § 9 pkt 1), umieszczanie w piśmie ogłoszeń, anonsów komercyjnych napojów alkoholowych i tytoniu w celach marketingowych podlega przepisom szczególnym¹⁵ (generalnie jest zakazane, a reklama lekkiego piwa jest tu wyjątkiem)¹⁶. Ponadto, umieszczanie ogłoszeń komercyjnych uznanych jako reklama niebezpieczna dla zdrowia lub środowiska, zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi z przynależności do Unii Europejskiej (rozdział 1 § 9 pkt 3 TF) czy podawanie do publicznej wiadomości informacji o wypłacalności kredytobiorcy, zawierającej dane wrażliwe (np. co do rasy, koloru skóry, wyznania) (rozdział 1 § 9 pkt 4 TF), podlega także przepisom szczególnym, a nie przepisom rozporządzenia o wolności druku¹⁷.

Rozporządzenie o wolności druku nie zawiera również przepisów o odpowiedzialności i odszkodowaniu z tytułu uzyskania informacji niezgodnie z prawem (np. w wyniku przestępstwa włamania, groźby karalnej). Pozyskanie informacji w taki sposób nie jest chronione poprzez prawo do anonimowości zagwarantowane w TF, lecz podlega odpowiedzialności określonej w przepisach zwykłych.

Poprzez zmianę rozporządzenia o wolności druku w 1998 r., nie jest ono obecnie właściwe dla publikacji zdjęć, obrazów pornografii dziecięcej. W sprawach tych właściwe jest prawo karne.

Jak zauważono wyżej, wolność druku jest w Szwecji szczególnie chroniona, bo na poziomie konstytucyjnym i to przez ustawę dedykowaną specjalnie tej wolności. Przez wolność druku, zgodnie z rozdziałem 1 § 1 ust. 1 rozporządzenia o wolności druku należy rozumieć prawo każdego obywatela szwedzkiego, aby bez żadnych przeszkód ze strony urzędów czy innych organów wydawać publi-

¹⁴ Ustawa o prawach autorskich do utworów literackich i artystycznych z 1960 r. (729), www.notisum.se, dostęp: 14.08.2013, godz. 20.00.

¹⁵ Rozporządzenie o reklamie alkoholu i tytoniu z 1978 r. (763) i Ustawa o marketingu napojów alkoholowych i tytoniowych z 1993 r. (581), www.notisum.se, dostęp: 14.08.2013, godz. 20.00.

¹⁶ Sąd Gospodarczy zabronił zarówno duńskiemu przedsiębiorstwu, jak i szwedzkiej gazecie zamieszczania w piśmie periodycznym reklamy alkoholu i tytoniu w celach marketingowych, orzeczenie Marknadsdomstolen – MDA 1982:4, przytoczone w: H. Strömberg, H. Axberger, *Yttrandefrihetsrätt*, Lund 2004, s. 58.

¹⁷ Ustawa o informacji o wypłacalności kredytobiorcy z 1973 r. (1173), www.notisum.se, dostęp: 14.08.2013, godz. 20.00.

kacje i następnie tylko przed sądem ustanowionym ustawą być pozywanym za ich treść. Ten przepis rangi konstytucyjnej jak widać nie chroni obcokrajowców. Co prawda w rozdziale 14 § 5 ust. 2 postanowiono, iż obcokrajowiec ma takie same prawa jak obywatel szwedzki, o ile nic innego nie wynika z przepisów tej ustawy lub z innych przepisów. Oznacza to zatem, że rozporządzenie o wolności druku dotyczy także w dużym stopniu obcokrajowców, jednakże prawo wolności druku nie jest im zagwarantowane na poziomie konstytucyjnym i może być ograniczone przez zwykłą ustawę. Samo rozporządzenie o wolności druku zawiera takie ograniczenia dla obcokrajowców, które stawiają ich w gorszej sytuacji niż obywateli szwedzkich. Na przykład, zgodnie z rozdziałem 5 § 1 i 2 rozporządzenia o wolności druku właścicielem czy wydawcą pisma periodycznego musi być obywatel szwedzki, chociaż inne przepisy mogą przewidywać, że także obcokrajowiec może być właścicielem lub wydawcą.

Celem rozporządzenia o wolności druku, zgodnie z rozdziałem 1 § 1 ust. 2 jest przede wszystkim zapewnienie wolnej wymiany myśli i wszechstronnej informacji, tak aby każdy szwedzki obywatel, z poszanowaniem praw jednostek i bezpieczeństwa publicznego miał zapewnione prawo, aby w piśmie wyrażać swoje myśli i opinie, czynić jawnymi publiczne dokumenty, a także komunikować wiadomości i informacje w jakiegokolwiek dziedzinie.

Rozporządzenie o wolności druku zapewnia także prawo do udzielania informacji i komunikowania w celu upublicznienia tych informacji w piśmie (rozdział 1 § 1 ust. 3 TF) oraz prawo do zbierania, zdobywania informacji w celu ich opublikowania (rozdział 1 § 1 ust. 4 TF).

Powyższe przepisy z jednej strony zapewniają prawo, począwszy od zbierania informacji, przez ich udzielanie, aż do ich publikowania, a jednocześnie wyraźnie podkreślają, że wydawanie każdej pisemnej formy nie może napotykać przeszkód ze strony urzędów czy innych organów, nie może spotykać się z cenzurą czy innymi zakazami, a urzędy, mając na uwadze zawartość pism, w celu przeciwdziałania drukowaniu, wydawaniu czy rozpowszechnianiu pisma, nie mogą stosować innych środków niż przewidziane w tej ustawie.

Wolność druku nie jest jednak nieograniczona, jej granice wyznaczają prawa jednostki i bezpieczeństwo publiczne (rozdział 1 § 1 ust. 2).

Rozporządzenie o wolności druku jest właściwe przede wszystkim do publikacji, pism (*skrift*)¹⁸, które są drukowane. Jest również właściwe do pu-

¹⁸ Za pismo „skrift” zgodnie z *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*, Sztokholm 2006, s. 841, uważa się tekst pisany. W potocznym języku za pismo uważa się związany zbiór znaków umieszczony na papierze lub innym podobnym materiale, który ma określone znaczenie. Tak też: H. Strömberg, H. Axberger, *Yttrandefrihetsrätt*, Lund 2004,

blikacji, które nie są drukowane, ale których ilość (liczba egzemplarzy) jest wielokrotniona w inny sposób, przez powielanie, kopiowanie lub w wyniku podobnego procesu technicznego, pod warunkiem, że zostało udzielone ważne pozwolenie na publikację, lub jest ona opatrzona informacją, która wskazuje na to, że publikacja jest powielana, kto ją powielił, a także miejsce i rok powielenia (rozdział 1 § 5 TF). Przepis ten skonstruowano w ten sposób, że ten, kto powiela pismo ma sam możliwość wyboru i może rozstrzygnąć, czy pismo ma podlegać przepisom ustawy o wolności prasy czy nie. Podanie wyżej wymienionych informacji, nie jest obowiązkowe, ale jeśli powielający zaniecha ich podania, publikacja nie zostanie objęta właściwością ustawy o wolności prasy¹⁹.

W rozporządzeniu o wolności druku zasadnicze znaczenie ma pojęcie: „wydanie pisma”. Przed wszystkim pismo musi zostać wydane, aby było objęte rozporządzeniem o wolności druku. Uważa się, że pismo zostało wydane, jeśli zostało przeznaczone do sprzedaży lub rozpowszechniania w inny sposób w Szwecji (rozdział 1 § 5 i 6 TF)²⁰. Nie jest konieczne, aby pismo faktycznie było rozpowszechnione, wystarczy jeśli proces rozpowszechniania rozpoczął się. Uważa się na przykład, że pismo zostało przeznaczone do rozpowszechniania, jeśli rozpoczęto jego dystrybucję z drukarni lub z wydawnictwa do księgarni, nawet jeśli ani jeden egzemplarz nie został sprzedany²¹. Wydanie do rozpowszechniania musi odbyć się z zgodą tego kto jest za publikację odpowiedzialny: pisarza, wydawcy, właściciela, nakładcy, producenta²². Nie jest też istotne czy rozpowszechnianie nastąpiło dla dużej liczby osób, wystarczy rozpowszechnianie w wąskim kręgu, na przykład w zakładzie pracy. Od tej

s. 19. Do pisma, zgodnie z rozdziałem 1 § 5 ustawy o wolności prasy zalicza się także obraz (fotografie, ilustracje, ryciny) także, jeśli nie towarzyszą tekstowi pisanemu.

¹⁹ H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 20.

²⁰ Rozporządzenie używa słowa „wydanie” w różnych znaczeniach, co może prowadzić do nieporozumień. W rozdziale 1 § 1 wyrażenie: „wydawca pisma” należy rozumieć w powszechnym, wąskim znaczeniu jako samą procedurę druku, w wyniku której pismo powstaje. Natomiast użyte w rozdziale 1 § 6 wyrażenie: „być wydane” ma szersze znaczenie, obejmuje także redakcję, druk i przeznaczenie pisma do rozpowszechniania. Natomiast używane wielokrotnie w rozporządzeniu wyrażenie: „wydawca – *utgivare*” oznacza z reguły tego, kto redaguje tekst i decyduje o jego zawartości, zanim ten trafi do druku i rozpowszechniania.

²¹ H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 21.

²² Jeśli na przykład cały nakład pisma został skradziony, lub przez błąd podczas wysyłki trafił do niewłaściwych rąk, nie uważa się, aby nastąpiło wydanie publikacji do rozpowszechniania.

ostatniej zasady jest jednak wyjątek, mianowicie drukowanych dokumentów urzędowych, które nie są przeznaczone dla każdego, nie uważa się za wydane, nawet jeśli zostały przeznaczone do rozpowszechnienia w tej instytucji (rozdział 1 § 6 TF).

Rozporządzenie o wolności druku wprowadza podział na publikacje periodyczne i nieperiodyczne i wiąże z nim określone konsekwencje w zakresie odpowiedzialności za publikacje.

Za publikację periodyczną, zgodnie z rozdziałem 1 § 7 TF należy rozumieć gazetę (dziennik), czasopismo, lub inną publikację pisemną, która zgodnie z planem wydawniczym wydawana jest pod określonym tytułem, minimum cztery razy w roku, w wydawanych o określonym czasie numerach lub zeszytach, a także program telewizyjny i dodatki, wkładki, które należą do tej publikacji. Dla uznania pisma za periodyczne rozstrzygający jest plan wydawniczy, który należy podać starając się o dowód rejestracji na wydawanie pisma. Jeśli został on wydany, pismo uważane jest za periodyczne, dopóki dowód rejestracji nie zostanie cofnięty lub uchylony, nawet jeśli plan wydawniczy nie jest realizowany. Pismo uważane jest za periodyczne również wtedy, gdy nie został dla niego wydany dowód rejestracji, jeśli faktycznie było wydawane minimum cztery razy w roku (rozdział 5 §12 i rozdział 8 § 2 TF). Na równi z publikacjami periodycznymi, rozporządzenie nakazuje, w rozdziale 1 § 7, traktować programy radiowe i nagrania techniczne, które właściciel pisma periodycznego rozpowszechnia lub dozwala rozpowszechniać, a które oddają niezmienną treść publikacji periodycznej, są to np. gazety radiowe i nagrane na kasetach.

Publikacjami nieperiodycznymi, choć ustawa nie definiuje tego terminu, są głównie książki, ale także wszystkie inne publikacje, które nie są wydawane periodycznie, jak afisze, broszury, ulotki reklamowe²³.

Zgodnie z rozdziałem 4 § 1 TF każdemu obywatelowi szwedzkiemu i każdej szwedzkiej osobie prawnej przysługuje prawo, aby samemu lub z pomocą innych osób, przy użyciu prasy drukarskiej wytwarzać pisma, publikacje. Dodatkowo, właścicielem czy wydawcą pisma periodycznego musi być obywatel szwedzki lub szwedzka osoba prawna (rozdział 5 § 1 i 2 TF), choć przepisy ustawy zwykłej mogą stanowić, że także obcokrajowiec może być właścicielem czy wydawcą. Wydawca musi jednak zamieszkiwać w Szwecji. Wydawca jest powoływany przez właściciela, którego obowiązkiem jest podanie nazwiska wydawcy i jego miejsca zamieszkania we wniosku, zgłoszeniu o rejestrację pisma, której dokonuje się w Urzędzie Patentów i Rejestracji (*Patent – och registrering-*

²³ H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 69.

sverket)²⁴. Do zgłoszenia dołącza się potwierdzenie wydawcy, iż podjął się tych obowiązków. W zgłoszeniu pisma periodycznego należy ponadto podać tytuł pisma, miejsce jego wydawania i plan wydawniczy. Pismo periodyczne nie może być wydawane zanim nie zostanie wydany przez Urząd Patentów i Rejestracji dowód, dokument potwierdzający jego wydawanie (*utgivningsbevis*). Urząd ten ma prawo oddalić wnioski, jeśli właściciel nie spełnił wyżej wymienionych warunków co do wydawcy pisma, lub jeśli tytuł pisma jest tak podobny do istniejącego już tytułu, w ten sposób, że może wprowadzać w błąd (rozdział 5 § 5 TF). Dowód potwierdzający wydawanie pisma jest ważny przez 10 lat od jego wydania i może być odnawiany na kolejne 10 lat. Wniosek może zostać złożony najwcześniej na rok przed wygaśnięciem ważności dokumentu, a najpóźniej w dniu wygaśnięcia. Wydany dokument potwierdzający wydawanie pisma może zostać odwołany, w przypadkach wskazanych w rozdziale 5 § 6 TF, na przykład jeśli właściciel zgłosił zaprzestanie wydawania pisma, nie ma wydawcy pisma, lub nie spełnia on wymaganych warunków, jeśli minęło 6 miesięcy od wydania dowodu potwierdzającego wydawanie pisma, a pismo nie zaczęło ukazywać się. Decyzję Urzędu Patentów i Rejestracji co do wydawania pisma można zaskarżyć do Sądu patentowego odwoławczego (*Patenbesvärsrätten*), a następnie do Najwyższego Trybunału Administracyjnego (*Regeringsrätten*).

Jak już wspomniano, podział na pisma periodyczne i nieperiodyczne jest niezwykle istotny z punktu widzenia zasad odpowiedzialności za publikacje.

Na poszczególnych etapach prowadzących do powstania publikacji aktywne są różne osoby. Jako pierwsza w tym łańcuchu jest osoba nabywająca i dostarczająca informacji (*anskaffare*), udzielająca informacji (*meddelare*), której swobodne prawo do poddawania informacji, danych wyrażone jest w rozdziale 1 § 3 TF. Główną osobą uczestniczącą w powstaniu pisma jest pisarz, literat, autor (*författare*), którego prawo do wyrażania swoich myśli i poglądów

²⁴ Na stronie internetowej Urzędu Patentów i Rejestracji można znaleźć wszystkie potrzebne informacje: informacje na temat wniosku, wnioski o rejestrację pisma, wysokość opłat za rejestrację i inne zgłoszenia do Urzędu wymagane przez TF (wniosek o rejestrację pisma periodycznego podlega opłacie w wysokości 2300 SEK). Ponadto na tej stronie internetowej dostępny jest rejestr wszystkich wydanych dowodów zarejestrowania pism periodycznych. Ważnych dowodów rejestracji (*utgivningsbevis*) jest obecnie, jak podano na tej stronie internetowej, około 8500. Wyszukiwanie odbywa się poprzez podanie tytułu pisma bądź numeru wydanego dowodu zarejestrowania pisma. Ponadto, na tej stronie internetowej każdego tygodnia publikowane są informacje o wydanych nowych dowodach rejestracji pism periodycznych i zmianach tytułów, a także m.in. informacje o właścicielu pisma, odpowiedzialnym wydawcy i planie wydawniczym. Dane dostępne na stronie internetowej www.prv.se, dostęp: 9.08.2013, godz. 13.20.

w każdej dziedzinie sankcjonuje rozdział 1 § 2 TF. Aby osoba taka była traktowana jako autor wymaga się, aby tekst stanowił rezultat jej samodzielnego intelektualnego wysiłku. Autora zdjęć rozporządzenie traktuje jak autora tekstu pisanego (rozdział 1 § 5 TF).

Rozporządzenie definiuje termin: „wydawca (*utgivare*) pisma nieperiodycznego”, stanowiąc w rozdziale 8 § 6, że jest nim ten, kto nie będąc autorem tekstu dostarczył ten do druku i wydania, a także termin: „nakładca (*förläggare*) pisma nieperiodycznego” (rozdział 8 § 7), stanowiąc, że jest nim ten kto zaopiekował się drukiem i wydaniem pisma autorstwa innej osoby, lub osób.

Prawo do całkowitej anonimowości, w świetle przepisów TF (rozdział 3 § 1), ma udzielający informacji, dostarczający informacji, autor oraz wydawca pisma nieperiodycznego, (ale już nie periodycznego). Takie same prawo jak autor pisma ma autor obrazu, rysunku, zdjęcia, które zostały użyte w piśmie, lub jest przeznaczone do użycia (rozdział 3 § 6 TF). Autor oraz wydawca pisma nieperiodycznego nie są zobowiązani do podania swojego nazwiska, pseudonimu czy podpisu. W procesie o naruszenie przepisów rozporządzenia o wolności druku, nie można zatem podnieść kwestii, kto jest źródłem informacji (zgodnie z rozdziałem 1 § 1 ust. 3 TF), a także kto jest autorem i wydawcą pisma nieperiodycznego, jeśli nie podadzą swoich danych i chcą pozostać anonimowi. Kwestia ich odpowiedzialności może być przedmiotem postępowania tylko wówczas, gdy dobrowolnie podali dane ich identyfikujące (rozdział 3 § 2 TF).

Z prawem do anonimowości związany jest obowiązek milczenia (*tystnadsplikt*), który zobowiązuje każdego, kto biorąc udział w procesie powstawania, tworzenia, wydawania pisma czy otrzymywania informacji powziął wiedzę na temat kto jest autorem, źródłem informacji czy wydawcą pisma nieperiodycznego (rozdział 3 § 3 TF)²⁵.

Od całkowitej odpowiedzialności wolna jest zatem osoba udzielająca informacji i dostarczająca informacje (*meddelare, anskaffare*), pod tym jednakże warunkiem, że udziela ich, po pierwsze, w celu publikacji, a po drugie, konkretnej osobie (autor, wydawca, redakcja, agencja prasowa) (rozdział 1 § 1 ust. 3 TF). Z tym przepisem wiąże się zasada jawności (*offentlighetsprincipen*), która w Szwecji jest rozumiana szczególnie. Została ona skodyfikowana w rozdziale 2 rozporządzenia o wolności druku i statuuje prawo każdego obywatela w zakresie dostępu do dokumentów, informacji publicznych (bezpłatnie i nie-

²⁵ Od obowiązku milczenia są wyjątki wymienione w rozdziale 3 § 3 ust. 2 TF, np. jeśli ten komu przysługuje prawo anonimowości wyraził zgodę na identyfikację jego osoby; w przypadku przestępstw wymienionych w rozdziale 7 § 3 – zdrada stanu, szpiegostwo, inne poważne przestępstwa.

zwłocznie) i co trzeba podkreślić, niezależnie od celu w jakim osoba ta chce się z nimi zapoznać²⁶. Jak stanowi rozdział 2 § 1 TF, prawo dostępu do informacji publicznych zagwarantowane jest w celu popierania, propagowania swobodnej wymiany myśli i wszechstronnej informacji. Z zasadą dostępu do informacji publicznych z jednej strony, koresponduje z drugiej strony, wyrażone w rozdziale 1 § 1 TF prawo do udzielania informacji w celu ich upublicznienia w piśmie, traktując dokumenty publiczne jako szczególnie ważne źródło informacji²⁷.

Od odpowiedzialności wolny jest także autor referatu, artykułu w piśmie periodycznym, który tak samo jak osoba udzielająca informacji i dostarczająca informacje nie zostali wymienieni w rozdziale 8 TF, traktującym o zasadach odpowiedzialności. Zatem w ewentualnym postępowaniu o naruszenie rozporządzenia o wolności druku nie ma potrzeby dociekania, kto jest źródłem informacji i kto jest autorem artykułu w piśmie periodycznym, ponieważ mają oni prawo do całkowitej anonimowości.

Odpowiedzialność za pisma periodyczne, zgodnie z rozdziałem 8 § 1 TF ponosi w pierwszej kolejności wydawca (z reguły jest to redaktor naczelny pisma), który jest powołany przez właściciela (nie ma przeszkód, aby wydawca i właściciel to była ta sama osoba). Wydawca, zgodnie z rozdziałem 5 § 3 TF musi mieć możliwość decydowania o zawartości publikacji, a umowa z właścicielem, ograniczająca tę swobodę jest nieważna.

Wydawca pisma periodycznego może mieć ustanowionego przez siebie zastępcę lub kilku zastępców. Osoba zastępcy musi być zgłoszona do Urzędu Patentów i Rejestracji. Wydawca może także przekazać zastępcy prawo decydowania o treści i zawartości pisma. Na każdym numerze lub zeszyte pisma musi znajdować się nazwisko wydawcy, a jeśli uprawnienia wyżej wskazane przysługują zastępcy, to również nazwisko zastępcy. Rozporządzenie o wolności druku w tym samym rozdziale 5 przewiduje karę grzywny dla właściciela, który wydaje pismo mimo braku dowodu potwierdzającego jego wydawanie, który zaniedbał podania nazwiska nowego wydawcy pisma, a także dla wydawcy, który z powodu przeszkód nie wykonuje swoich zadań minimum przez

²⁶ Jako dokument, informację publiczną, ustawa określa każdy dokument (pismo lub obraz, a także nagranie, które może być czytane, odtworzone), który jest przechowywany w instytucji i który albo został przez nią wytworzony, albo do niej dostarczony z zewnątrz (rozdział 2 § 3 TF). W rozdziale tym określono także szczegółowo co należy rozumieć przez wytworzenie dokumentu lub dostarczenie go do instytucji, zasady otrzymywania informacji publicznych i środki zaskarżenia odmowy otrzymania informacji.

²⁷ Tak też: W. Warnling-Nerep, *Offentlighet och yttrandefrihet*, [w:] *Svensk Författningsspolitik*, red. I. Mattson, O. Petersson, Sztokholm 2011, s. 66.

miesiąc, a nie przekazał tych zadań swojemu zastępcy. Taka sama odpowiedzialność obciąża właściciela lub wydawcę, jeśli dokonując zgłoszeń w Urzędzie Patentów i Rejestracji podali nieprawdziwe dane. Przepisy przewidują również kary pieniężne dla właściciela, który w zgłoszeniu pisma do rejestracji nie podał miejsca wydawania pisma i planu wydawniczego.

Jeśli zatem zastępcą wydawcy został ustanowiony, odpowiada on jak wydawca²⁸.

Jeśli pismo było wydawane mimo braku dokumentu z Urzędu Patentów i Rejestracji potwierdzającego jego wydawanie, lub powołanie wydawcy wygasło, odpowiada właściciel. Właściciel odpowiada także, jeśli wydawca był ustanowiony tylko dla pozorów, lub nie posiadał właściwych uprawnień.

Jeśli nie można wskazać, kto jest właścicielem wydawanego pisma odpowiada ten, kto je wydrukował. W dalszej kolejności, jeśli rozpowszechniane jest pismo, w którym nie wskazano, kto je wydrukował, lub podane dane są nieprawidłowe i nie można ustalić kto wydrukował pismo – odpowiada ten, kto je rozpowszechnia (rozdział 8 § 4 TF).

Odpowiedzialność autora i wydawcy pisma nieperiodycznego jest relatywna. Mogą oni wybrać czy chcą pozostać anonimowi, lub występować pod swoim nazwiskiem i tylko wówczas ponoszą odpowiedzialność zgodnie z rozdziałem 8 § 5 i 6 TF. W pierwszej kolejności odpowiedzialność za pisma nieperiodyczne ponosi autor, jeśli podał swoje nazwisko lub rozpoznawalny pseudonim, lub przyznał pisemnie, albo w postępowaniu przed sądem, że jest autorem pisma, a pismo zostało wydane za jego zgodą (rozdział 8 § 5 TF). Jeśli autor pisma nie ponosi odpowiedzialności zgodnie ze wskazanymi wyżej zasadami, a pismo zawiera artykuły wielu autorów i został wskazany wydawca pisma, to on ponosi za nie odpowiedzialność. Za inne pisma (jednego autora), wydawca ponosi odpowiedzialność tylko wówczas, gdy autor w chwili wydawania publikacji już nie żył – rozdział 8 § 6 TF). Nie ponosi on jednak odpowiedzialności, gdy jego dane zostały podane w publikacji bez jego zgody. Jeśli ani autor, ani wydawca nie ponoszą odpowiedzialności, zgodnie z powyższymi przepisami, odpowiedzialna za wydanie publikacji jest nakładca – osoba, która zaopiekowała się drukiem i wydaniem pisma (*förläggare*). Jeśli nie było takiej osoby, to odpowiada w dalszej kolejności ten, kto drukował pismo. Gdyby

²⁸ W każdym piśmie periodycznym winny być podane dane odpowiedzialnego wydawcy (*ansvarig utgivare*), którym z reguły jest redaktor naczelny pisma, ale jeśli przekazał on obowiązki innej osobie, zastępcy i wskazał ją jako odpowiedzialnego wydawcę, to obok danych personalnych redaktora naczelnego widnieją dane tej osoby jako, w tym czasie, odpowiedzialnego wydawcy.

nie można było ustalić takiej osoby, odpowiedzialność ponosi ten, kto pismo rozpowszechnia, jak w przypadku pism periodycznych.

Odpowiedzialność autora i wydawcy jest osobista, natomiast odpowiedzialność pozostałych podmiotów (za drukowanie, rozpowszechnianie pisma), mogą ponosić osoby prawne i wówczas odpowiedzialnością można obciążyć np. członków zarządu spółek.

Jak widać rozporządzenie o wolności druku zapewnia, aby zawsze była możliwość ustalenia osoby odpowiedzialnej za treść publikacji. W tym celu przepisy przewidują odpowiedzialność subsydiarną kolejnych osób uformowaną na kształt łańcucha i jest ona nazywana odpowiedzialnością łańcuchową²⁹.

Przez przestępstwo przeciwko wolności druku należy, zgodnie z rozdziałem 7 § 1 TF rozumieć przestępstwa wymienione w tym rozporządzeniu (rozdział 7 § 4 i 5) i odpowiadać za nie mogą tylko osoby wyraźnie wskazane w przepisach tego rozporządzenia (rozdział 1 § 3).

Podkreślenia wymaga, że do nadużycia wolności druku, przestępstwa przeciwko wolności druku (użyte w rozporządzeniu wyrażenie: „*missbruk av tryckfriheten*”) dochodzi tylko wówczas, gdy zawartość publikacji jest wynikiem przekroczenia granic wolności wypowiedzi, określonej w ustawie o wolności wypowiedzi, a gwarantowanej także przez TF. Celem TF jest bowiem, jak wskazano wyżej, zapewnienie wolnej wymiany myśli i wszechstronnej informacji. Jeśli zatem przez publikację dochodzi do przestępstwa, nadużycia prawa innego niż prawo wolności wypowiedzi, to rozporządzenie o wolności druku nie jest właściwe, a właściwe są przepisy powszechne, np. prawo karne. Praktycznie ma to ważne znaczenie, jeśli publikacja stanowi sposób działania w czysto ekonomicznych celach. Wówczas działanie to oceniane jest według przepisów ogólnych, choćby zawartość publikacji stanowiła istotny element, etap tego działania. Można określić, że przestępstwa ekonomiczne popełniane przez publikacje, nie stanowią nadużycia wolności druku, a winny być traktowane jak zwykłe przestępstwa i oceniane w procesie karnym³⁰.

Przepisy karne w zakresie ochrony wolności druku różnią się w dużej mierze od ogólnych przepisów karnych. W szczególności zawierają one własny opis przestępstw, tylko jedna osoba może być pociągnięta do odpowiedzialności za przestępstwo przeciwko wolności druku, nie mają zastosowania reguły

²⁹ H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 67.

³⁰ Np. za oszustwo skazano osobę, która w ogłoszeniu w gazecie zwracała się do innych osób, aby przesłali jej opłaty pocztowe, a później sama nie przesłała im żadnej rekompensaty, orzeczenie publikowane w Nowym Archiwum Prawniczym – NJA 1900, s. 528, przytoczone w: H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 52.

prawa karnego dotyczące zamiaru (rozdział 8 § 12 TF przewiduje domniemanie zamiaru), a także nie stosuje się przepisów dotyczących współsprawstwa. Powodem dla przyjęcia takiego rozwiązania jest, po pierwsze, zapewnienie gwarancji anonimowości osobom, które są źródłami informacji i wolne są od odpowiedzialności, a po drugie, ułatwienie zbadania, kto jest odpowiedzialny za popełnienie przestępstwa przeciwko wolności druku. Przy zastosowaniu ogólnych reguł prawa karnego mogłoby to być bardzo utrudnione³¹.

W przypadku orzekania kar za przestępstwa popełnione przeciwko wolności druku (rozdział 7 § 6 TF), w części nieuregulowanej przez przepisy karne rozporządzenia, stosuje się przepisy prawa karnego³², a w szczególności sankcje karne przewidziane w prawie karnym. Dotyczy to odpowiednio przepisów procesowych – w części nieuregulowanej rozporządzeniem o wolności druku stosuje się przepisy procesowe prawa karnego³³.

Przestępstwa, które można popełnić przez publikację w piśmie są wymienione w rozdziale 7 § 4 i 5 rozporządzenia o wolności druku. Ten katalog przestępstw dzieli się na dwie grupy: przestępstwa niedozwolonej wypowiedzi – ściśle wymienione w § 4 i przestępstwa niedozwolonego podania do publicznej wiadomości (§ 5)³⁴. Zasadnicza różnica pomiędzy nimi polega na tym, że te pierwsze są wyczerpująco opisane w TF, podczas gdy te drugie odsyłają do przepisów karnych bliżej określonych w ustawach zwykłych³⁵. Te przestępstwa, które są wymienione w powyższych przepisach, muszą być także penalizowane przez przepisy prawa karnego. Nazywane jest to wymaganiami podwójnej penalizacji, a jego najważniejszą konsekwencją jest to, że w przypadku rozszerzenia zakresu penalizacji musi zostać zmieniona konstytucja – rozporządzenie o wolności druku, natomiast w przypadku zawężenia penalizacji wystarczy zmiana ustawy zwykłej. Ma to mniejsze znaczenie w przypadku przestępstw wymienionych w rozdziale 7 § 5 TF, których zakres w dużej mierze jest regulowany przez przepisy ustaw zwykłych.

Rozporządzenie o wolności druku w katalogu przestępstw wymienia m.in. przestępstwa zdrady stanu, działania mające na celu osłabienie obronności

³¹ H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 65.

³² Ustawa z 1962 r. prawo karne ze zmianami – *Brottsbalk* – BrB, www.notisum.se, dostęp: dnia 14.08.2013, godz. 20.00.

³³ Ustawa z 1942r. prawo procesowe ze zmianami – *Rättegångsbalk* RB, www.notisum.se, dostęp: 14.08.2013, godz. 20.00.

³⁴ H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 65.

³⁵ Ustawa o zachowaniu tajemnicy służbowej z 1980 r. – *Sekretesslagen* i ustawa wymieniona w przypisie 24, www.riksdagen.se, dostęp: 14.08.2013, godz. 20.00.

kraju, wywołania wojny, szpiegostwa, podburzania przeciwko grupie narodowościowej, wyznaniowej, przestępstwa przeciwko wolnościom obywatelskim, oszczerstwo (*förtal*), zniewagę (*förolämpning*), nielegalne groźby.

W praktyce największe znaczenie ma przestępstwo oszczerstwa. Przestępstwo oszczerstwa, zgodnie z rozdziałem 7 § 4 pkt 14 TF, zachodzi, gdy ktoś wskazuje na inną osobę jako przestępczą lub naganą w swoim sposobie życia, bądź dostarcza informacji mających na celu spowodowanie lekceważenia, pogardy tej osoby. Jeśli osoba zniesławiona nie żyje, wymagane jest, aby przestępstwo urażało jej spadkobierców lub naruszało spokój należny tej osobie. Penalizacja nie obejmuje organizacji, przedsiębiorstw, instytucji, co oznacza, że w szwedzkim prawie nie ma reguł dotyczących oszczerstwa ekonomicznego. Dla uznania, że przestępstwo oszczerstwa zostało popełnione, musi zaistnieć możliwość identyfikacji osoby, której przestępstwo dotyczy. Nie jest wymagane, aby wszyscy, którzy zetkną się z informacją identyfikowali tę osobę. Wystarczy, jeśli zrobi to ktokolwiek poza osobą zainteresowaną. Nie jest także wymagane, aby informacja rzeczywiście spowodowała lekceważenie lub pogardę wskazanej osoby, wystarczy, aby zachodziło takie ryzyko. Podane informacje muszą być pejoratywne, ale co jest pejoratywne nie podlega ocenie z ogólnego punktu widzenia, ale z punktu widzenia opisanej osoby. Nie jest także wymagane, aby podane informacje były nieprawdziwe. Także prawdziwe informacje, ale dotyczące prywatnego życia danej osoby, lub informacje o zdarzeniach z dalekiej przeszłości mogą stanowić przestępstwo oszczerstwa. Nie popełnia jednak przestępstwa, kto podaje informacje, których ujawnienie jest usprawiedliwione okolicznościami, informacje są prawdziwe, lub był słuszny powód do ich ujawnienia.

Przestępstwo zniewagi (rozdział 7 § 4 pkt 15 TF) popełnia ten, kto ubliża, obmawia inną osobę poprzez uwłaczające, obraźliwe epitety, wyzwiska, oskarżenie, lub inne obelżywe zachowanie.

Odpowiedzialność za przestępstwo zniewagi wchodzi w grę, gdy nie zachodzi odpowiedzialność z tytułu oszczerstwa. Jest ona oparta na obiektywnym naruszeniu czci danej osoby. Negatywne informacje muszą dotrzeć także do innych osób, podczas, gdy dla zaistnienia przestępstwa oszczerstwa wystarczy ujawnienie tych informacji „w cztery oczy”.

Ocena, czy przestępstwo oszczerstwa lub zniewagi zostało popełnione, musi zostać dokonana tylko na podstawie jednego numeru bądź zeszytu pisma. Wypowiedzi zawarte w kilku numerach pisma periodycznego, nie mogą być połączone razem i stanowić podstawy oskarżenia³⁶.

³⁶ Tak wypowiedział się Sąd Najwyższy w orzeczeniu publikowanym w Nowym Archiwum Prawniczym – NJA 1976, s. 150, stwierdzając, że każdy numer gazety należy trak-

Przestępstwa niedozwolonego podania do publicznej wiadomości, wymienione w rozdziale 7 § 5 TF dzielą się na trzy grupy. Popełnia je ten, kto: celowo czyni jawną informację publiczną, która nie jest dostępna dla wszystkich, jeśli dostęp do tej informacji uzyskał w służbie publicznej podczas wykonywania obowiązków służbowych lub w innych podobnych okolicznościach; kto ujawnia informacje i przez to ignoruje zasadę milczenia, określoną w ustawie o zachowaniu tajemnicy służbowej; kto podczas, gdy kraj jest w stanie wojny lub zagrożenia wojną czyni jawnymi informacje o okolicznościach, których ujawnienie stanowi przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu państwa (inne niż wymienione w rozdziale 7 § 4 TF).

Jak wspomniano wyżej, rozporządzenie o wolności druku nie zawiera własnego katalogu kar i odwołuje się do ogólnych przepisów prawa karnego (rozdział 7 § 6 TF). I tak np. w wyroku skazującym za przestępstwo oszczerstwa popełnione w druku orzeczone będą sankcje za przestępstwo oszczerstwa przewidziane w ustawie prawo karne (BrB).

W sprawach o przestępstwo oszczerstwa i zniewagi popełnione w publikacji periodycznej, skarżący może żądać, aby sąd nakazał zamieszczenie wyroku w gazecie lub czasopiśmie (rozdział 7 § 6 TF). Jest to jedyny wyjątek od zasady, że nikt inny, tylko wydawca, nie może decydować o zawartości publikacji.

Pismo, w którym popełniono przestępstwo przeciwko wolności druku może zostać skonfiskowane, ale tylko w sprawie z oskarżenia o naruszenie rozporządzenia o wolności druku. Celem konfiskaty publikacji jest zapobieżenie rozpowszechnianiu pisma, które zawiera przestępcze treści. Konfiskata oznacza, że wszystkie egzemplarze pisma, które zostało przeznaczone do rozpowszechniania winny zostać zniszczone, tak samo jak formy, stereotypy, płyty, klisze i inne podobne oraz materiały użyte do druku tej publikacji, w taki sposób, aby naruszenie prawa nie było możliwe (rozdział 7 § 7 TF). Konfiskata nie obejmuje jednak egzemplarzy, które już zostały rozpowszechnione. Nie stanowi także zakazu wydawania pisma po raz kolejny. Rozpowszechnianie pisma, wobec którego wydano nakaz konfiskaty jest zabronione i podlega karze grzywny bądź pozbawienia wolności do jednego roku (rozdział 6 § 3 ust. 2 TF).

Orzeczenie zakazu wydawania pisma jest możliwe tylko w przypadku, gdy wcześniej orzeczono jego konfiskatę i tylko w czasie stanu wojny, najdłużej na okres 6 miesięcy od daty uprawomocnienia się wyroku i tylko za najcięższe przestępstwa skierowane przeciwko bezpieczeństwu państwa (rozdział 7 § 8 TF).

tować jako oddzielną publikację. Orzeczenie przywołane w: H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 74.

Jeśli popełniono przestępstwo przeciwko wolności druku, możliwa jest także odpowiedzialność odszkodowawcza za treści zawarte w publikacji (rozdział 11 § 1 TF). Powództwo może zostać ograniczone tylko do żądania odszkodowania, ale może zostać uwzględnione tylko wtedy, gdy zostanie wykazane, że przestępstwo przeciwko wolności druku popełniono. Odszkodowania można żądać od osoby odpowiedzialnej za przestępstwo przeciwko wolności druku, ale ponadto także od właściciela pisma przy publikacjach periodycznych i od nakładcy – przy publikacjach nieperiodycznych (rozdział 11 § 2 TF). To rozszerzenie kręgu osób odpowiedzialnych za odszkodowanie ma na celu zapewnienie możliwości uzyskania odpowiedniego, realnego odszkodowania.

Rozporządzenie o wolności druku przewiduje także odpowiedzialność za tzw. wykroczenia porządkowe (*ordnungsforseelser*). Podlega jej np. właściciel pisma, który zaniedbał podania danych kto drukował lub w inny sposób zwielokrotnił pismo, a także miejsca i roku wydania pisma. Ponadto odpowiedzialności porządkowej podlega właściciel pisma periodycznego, który wydaje je bez ważnego dowodu rejestracji pisma, nie dokonał zgłoszeń w Urzędzie Patentów i Rejestracji, lub podał niewłaściwe dane przy rejestracji pisma (rozdział 5 § 12 TF). Jak z powyższego wynika, do odpowiedzialności porządkowej nie mają zastosowania reguły odpowiedzialności przewidziane przez rozporządzenie o wolności druku, tj. odpowiedzialności subsydiarnej, łańcuchowej. Przeciwnie, odpowiedzialność poszczególnych osób za przestępstwa porządkowe wynika wprost z każdego przepisu, który określa, kto jest winien poszczególnych zaniedbań. W takich sprawach postępowanie odbywa się jak w zwykłych sprawach karnych, a nie według przepisów rozporządzenia o wolności druku.

Nad przestrzeganiem granic wolności druku zakreślonych w rozporządzeniu o wolności druku czuwa, zgodnie z rozdziałem 9 § 1 TF, rzecznik wymiaru sprawiedliwości (*Justitiekanslern – JO*)³⁷. W większości spraw postępowanie wszczyna się z oskarżenia publicznego, a rzecznik wymiaru sprawiedliwości jest sam oskarżycielem w sprawach o naruszenie wolności druku. Oznacza to, że w takich sprawach ani prokurator ani rzecznik praw obywatelskich nie

³⁷ Rzecznik wymiaru sprawiedliwości działa na podstawie Ustawy o nadzorze rzecznika wymiaru sprawiedliwości z 1975 r., www.notisum.se, dostęp: 15.08.2013, godz. 20. Do jego zadań należy m.in. nadzór nad instytucjami i sądami, reprezentowanie państwa przed sądami, sprawy odpowiedzialności odszkodowawczej przeciwko państwu. Jest on oskarżycielem w sprawach o naruszenie wolności wypowiedzi i wolności druku, a także prawnym doradcą rządu, dane dostępne na stronie internetowej www.iustitiekanslern.se, dostęp: 15.08.2013, godz. 20.

mogą wszczynać postępowania. Także postępowanie przygotowawcze w takich sprawach prowadzić może tylko rzecznik wymiaru sprawiedliwości.

Prawo zgłoszenia oskarżenia o naruszenie rozporządzenia o wolności druku (rozdział 9 § 2 TF) do rzecznika wymiaru sprawiedliwości przysługuje rządowi. Nie oznacza to jednak po stronie rzecznika obowiązku wniesienia oskarżenia, ma on prawo samodzielnie rozstrzygać o zasadności wniesienia oskarżenia. Może także wnieść oskarżenie sam, bez zgłoszenia rządu. Możliwość wniesienia oskarżenia przez rzecznika wymiaru sprawiedliwości jest ograniczona czasowo. W odniesieniu do pism periodycznych może to uczynić tylko w okresie sześciu miesięcy, a w odniesieniu do pism nieperiodycznych, w okresie jednego roku – od wydania pisma.

Rzecznik wymiaru sprawiedliwości ma także prawo stosowania tymczasowych środków przymusu przed wniesieniem oskarżenia, zanim proces rozpocznie się przez orzekanie o przepadku pisma przeznaczonego do rozpowszechniania. Po wniesieniu oskarżenia, o przepadku orzeka sąd. Orzeczenie o przepadku wykonuje policja i obejmuje ono egzemplarze przeznaczone do rozpowszechniania (rozdział 10 TF).

Oskarżenie prywatne w sprawach o naruszenie rozporządzenia o wolności druku możliwe jest jedynie w przypadku naruszenia godności, czci, a także w sprawach o naruszenie tajemnicy służbowej. W sprawach o naruszenie godności, czci pokrzywdzony ma sam prawo wniesienia oskarżenia. Oskarżenie publiczne jest możliwe, jeśli pokrzywdzony złożył zawiadomienie o przestępstwie, a oskarżenie jest uzasadnione z publicznego punktu widzenia.

W postępowaniu o naruszenie wolności druku muszą zostać rozstrzygnięte trzy główne kwestie: kto jest odpowiedzialny za naruszenie rozporządzenia o wolności druku, czy przestępstwo popełniono, a jeśli je popełniono, jaka kara winna zostać wymierzona. Na pierwsze z tych pytań odpowiada sąd przed rozpoczęciem rozprawy głównej i kwestia ta nie może być później, po rozpoczęciu rozprawy, zgłoszona sądowi np. jako zarzut osoby, na odpowiedzialność której wskazano.

Pytanie, czy przestępstwo popełniono, rozstrzygane jest przez ławę przysięgłych³⁸. Jeśli ława przysięgłych uzna, że przestępstwa nie popełniono, oskar-

³⁸ Ława przysięgłych składa się z ławników, którzy nie są zawodowymi sędziami. W każdym województwie wybiera się 24 ławników, niefachowców (dla Sztokholmu wybiera się jednak 36 ławników), w dwóch grupach, z których 8 (dla Sztokholmu 12) przysięgłych musi być ławnikami (bądź w przeszłości byli ławnikami), w sądzie powszechnym, lub w sądzie administracyjnym. Ławnicy wybierani są na okres czterech lat przez pełnomocnika samorządu województwa. Ławnikiem może zostać osoba pełnoletnia posiadająca obywa-

żony zostaje uniewinniony. Uznanie przez ławę przysięgłych, że przestępstwo popełniono, nie jest jednak wiążące dla sądu, który ponownie sam rozstrzyga tę kwestię. Jeśli sąd także uzna, że przestępstwo popełniono orzeka o wymiarze kary (kara, konfiskata, odszkodowanie). Jeśli sąd jest innego zdania, ma prawo oskarżonego uniewinnić, lub zastosować łagodniejsze przepisy (rozdział 12 § 2 TF).

Rozporządzenie o wolności druku w rozdziale 1 § 4 ust. 2 zawiera wskazówki o podstawowym znaczeniu dla stosowania rozporządzenia w zakresie odpowiedzialności karnej. Ta tzw. instrukcja, została ze zmianami przeniesiona z ustawy o wolności druku z 1812 r.³⁹ i skierowana jest do organów, które orzekają o popełnieniu przestępstwa przeciwko wolności druku – sądu i ławy przysięgłych, ale także do organów, które mają obowiązek czuwać nad zapewnieniem wolności druku, np. rzecznika wymiaru sprawiedliwości. Przepis ten wskazuje, że organy te winny mieć na uwadze, iż wolność druku leży u podstaw wolnego ustroju społecznego, a zatem w przypadku kolizji interesów winny brać pod uwagę nie tylko konkretne interesy osób zainteresowanych w sprawie, ale oceny dokonywać z punktu widzenia interesu społecznego. Ponadto, przy stosowaniu przepisów o odpowiedzialności karnej, organy te winny mieć wzgląd na bardziej subiektywne okoliczności, myśli, opinie, aniżeli wrażenie sprzeczności z prawem, bardziej zamiar autora (choć oskarżonym byłaby inna osoba), aniżeli przedstawiony opis. Ostatnia wskazówka nakazuje w sprawach wątpliwych „raczej uwolnić niż skazać”, ponieważ wolność druku jest wartością rozstrzygającą i w przypadku wątpliwości winna prowadzić do uniewinnienia.

W Szwecji, w przeciwieństwie do innych krajów, nie ma przepisów pozwalających na prawo do repliki, odpowiedzi. Jednakże, jak podano w literaturze⁴⁰,

telstwo szwedzkie, która zamieszkuje w danym województwie i wykazuje się rozsądkiem, niezależnością i praworządnością. Ławnicy w danym województwie wpisani są na listę ławników. Jeśli obie strony w postępowaniu o naruszenie przepisów o wolności druku zrezygnują z udziału ławy przysięgłych, sprawę rozpoznaje od razu sąd zawodowy. Jeśli jednak tylko jedna ze stron (lub żadna) zrezygnuje z udziału ławy przysięgłych, to kwestię czy popełniono przestępstwo przeciwko wolności druku rozstrzyga ława w składzie 9 członków. Do konkretnej sprawy ławnicy wybierani są przez wykluczanie z lisy ławników w danym województwie najpierw osób, co do których zgłoszono wnioski o wyłączenie (z powodów jak przy wyłączeniu sędziów). Ponadto każda ze stron ma prawo wykluczenia czterech ławników. Następnie sąd, przez losowanie, z pozostałych na liście, eliminuje tyle osób, aż pozostanie 9 ławników (rozdział 12 TF).

³⁹ H. Strömberg, op.cit., s. 85.

⁴⁰ Ibidem, s. 86.

te przytoczone wyżej wskazówki dla orzekających w sprawach o naruszenie wolności druku, można traktować jako pewien surogat takich rozwiązań, ponieważ zostały one wprowadzone w celu nakłonienia wydawcy pisma do samorzutnego opublikowania sprostowania błędnych, nieścisłych informacji, które stanowią naruszenie przepisów o wolności druku. Przy orzekaniu o sankcjach za przestępstwo przeciwko wolności druku bierze się pod uwagę czy sprostowanie zamieszczonej informacji zostało podane do publicznej wiadomości (rozdział 1 § 4 ust. 2 TF).

To oficjalne zaprzeczenie, sprostowanie może spowodować wymierzenie przez sąd łagodniejszej kary, jednakże tylko w granicach określonych przez prawo.

Właściwymi do rozpoznania spraw o przestępstwa przeciwko wolności druku są tylko niektóre sądy rejonowe, z reguły jeden w każdym województwie⁴¹. W postępowaniu o naruszenie przepisów o wolności druku rozstrzyga z reguły sąd w składzie trzech sędziów zawodowych, jednakże w sprawach bez udziału ławy przysięgłych, gdy sprawa dotyczy tylko odpowiedzialności karnej lub konfiskaty, skład sądu jest taki sam jak w sprawach karnych, tj. jeden sędzia zawodowy i trzech ławników.

System odpowiedzialności za publikacje obowiązujący w Szwecji na podstawie rozporządzenia o wolności druku tworzy ramy do wypełnienia z moralnego, etycznego punktu widzenia. Stało się stąd naturalne, że organizacje szwedzkiej prasy szukały własnych metod, aby dbać o standardy etyczne i oddziaływać na pozytywne zwyczaje publicystyczne. Szwedzkie organizacje od dawna tworzyły swój własny system kontroli etyki prasowej. Pierwszy sąd honorowy powstał w 1916 r., a pierwsze zasady etyki przyjęto w 1923 r.⁴²

Obecny system etyki prasowej powstał w drodze porozumienia pomiędzy trzema podmiotami: Wydawcami Prasy (*Tidningsutgivarna* – TU), przedstawicielami pracodawców, Związkiem Pisarzy Szwedzkich (*Svenska Journalistförbundet* – SJF), przedstawicielem dziennikarzy i Klubem Publicystów (*Publicistklubben* – PK), przedstawicielem szwedzkich publicystów. Organizacje te współdziałają w Komisji współdziałania Prasy (*Pressens samarbetsnämnd*) w celu ustalenia jak system kontroli etyki prasy powinien funkcjonować. Wydają one „Zasady etyki dla prasy, telewizji i radia”, które zawierają reguły etyczne oraz instrukcje dla organów kontroli prasy, którymi są Rzecznik do spraw

⁴¹ O właściwości sądu rozstrzygają przepisy Ustawy o instrukcjach w obszarze rozporządzenia o wolności druku i ustawy o wolności wypowiedzi z 1991 r. – LTY, www.notisum.se, dostęp: 14.08.2013, godz. 21.

⁴² H. Strömberg, H. Axberger, op.cit., s. 101.

Prasy (*Allmänhetens pressombudsman* – PO) i Komisję Opinii Prasy (*Pressens opinionsnämnd* – PK)⁴³.

Reguły obowiązujące w działalności prasowej składają się z: reguł publicystyki, reguł zawodu i reguł o tekstach reklamy. Tylko reguły publicystyki są używane przez PO i PON, natomiast reguły zawodu stanowią wewnętrzny problem Związku Pisarzy Szwedzkich. Reguły o tekstach reklamy mają na celu, aby oddzielać tekst redakcyjny od tekstu reklamowego i zajmuje się nimi Komitet Prasowy Tekstów Reklamowych. Mówiąc zatem o systemie kontroli prasy w Szwecji ma się na myśli tylko reguły publicystyki oraz działalność PO i PON.

Przepisy rozporządzenia o wolności druku (wolności po raz pierwszy sformułowanej w Szwecji ponad trzysta lat temu) i zasady obowiązujące w Szwecji w zakresie prawa prasowego, prawa do wolności wypowiedzi, prawa do informacji publicznej i prawa do udzielania informacji wydają się być interesujące także z punktu widzenia polskiego prawa prasowego.

⁴³ Szerzej o historii organizacji prasowych w: B. Bładocha, *System prasowy Szwecji*, „Athenaeum” 2002, nr 8, s. 107–108.